

10. Россия и Сокольство: доклад читанный на сокольском празднике 2-го мая 1909 г. в залах Дворянского собрания в Петрограде – СПб.: Б. в., 1909. – 16 с.
11. Тырш М. Наша задача, наш путь, наша цель / М. Тырш. – Прага: Б. г., 1948. – 40 с.
12. ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4918.
13. ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4900.
14. ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 2888.
15. Polak E., Huzarski M. Participation of Members of Polish Gymnastic Society “Sokol” in Rzeszow in Polish and International Sokol Slets until 1939 // Prace Naukowe Akademii im. Jana Dugosza w Czstochowie Kultura Fizyczna 2014, t. XIII, nr 1. – P. 13-28.
16. Животко А. Історія української преси: Навч. посібник для студентів факультетів журналістики вищих закладів освіти / А. Животко. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
17. ДАЛО, ф. 350, спр. 3460.
18. ДАЛО, ф. 350, спр. 3269.
19. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Під ред. В. Кубійовича. У 10 т. – Т. 8 / В. Кубійович. – Париж - Нью-Йорк: Молоде Життя, 1976. – с. 2800-3200.
20. ЦДІА України, м. Львів, ф. 312, оп 1, спр. 79.
21. Грушевський М. Сучасне сокольство й наука нашої минувшини // Громадський вісник / М. Грушевський. – 1923. – 17 січ., Ч.12. – С. 6.

Папенко Е. М. Зарождение чешских и польских сокольских организаций в Австро-Венгерской империи во второй половине XIX в. и их влияние на создание украинского “Сокола”.

В статье анализируется деятельность сокольских организаций Австро-Венгерской империи во второй половине XIX в. и их влияние на создание украинского “Сокола”. Проанализированы причины создания сокольских обществ и влияние чешского и польского сокольства. Раскрыто влияние социально-политических процессов, которые произошли на западноукраинских землях в конце XIX в. на зарождение и развитие сокольства. Определены основные пути распространения сокольского гимнастическо-спортивного движения. Отмечается что украинские “Соколы” возникая по чешскому и польскому образцу, от соседних народов заимствовали только название и организационную структуру.

Ключевые слова: сокольское движение, молодежные общества, Восточная Галиция, национально-освободительная борьба, государственность.

Papenko E. M. The birth of Czech and Polish Sokil organizations in the Austro-Hungarian Empire in the late 19th century and their influence on the creation of Ukrainian Sokil.

The article discovers different activities of Sokil organizations in Austro-Hungarian empire in the late 19th century and their influence on the creation of Ukrainian Sokil. Reasons for Sokil societies creation and an influence of Czech and Polish Sokils are analyzed. In the article it is discovered the influence of socio-political process, which happened on West Ukrainian lands at the end of XIX century, upon the birth and development of Sokil movement. The main expansion ways of Sokil gymnastic and sport activity are determined. It is insisted that Ukrainian Sokil, being created ad exemplum of Czech and Polish ones, adopted only neighbors' names and organizational structure.

Keywords: Sokil movement, youth society, Eastern Galicia, the national liberation struggle, government formation process.

УДК 04(477.7)“18/19”.3036.7

Є. С. Сидорович

ЄВРОПЕЙЦІ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ Р.О. ВАССАЛА ТА К.І. ПОТ'Є)

У статті розглядається економічна діяльність Рене Осиповича Вассала та Карла Івановича Пот'є, як приклад впливу європейців на становлення та розвиток південних губерній України в першій половині XIX століття. В дослідженні аналізуються основні напрями їх діяльності. Автор аргументує свої висновки за допомогою маловідомих архівних матеріалів та праці відомих вчених. Це дослідження покликано створити загальну картину впливу Вассала та Пот'є у розвитку виноградарства та вівчарства, а також їх вплив на становлення будівничої сфери Півдня України.

Ключові слова: французи, вівчарство, промисловець, землевласник

Кінець XVIII – перша половина XIX ст. характеризується присутністю на території України значної кількості французьких переселенців. Даний факт був пов'язаний з кардинальними політичними змінами у Франції, які мали місце протягом 1789-1815 років. Окрема група цих іноземних представників дворянського стану була змушена переселитися у південні губернії України, що було пов'язано з внутрішньою політикою російського уряду. Державна влада направляла представників цієї етнічної групи освоювати малозаселені райони [20].

У статті проводиться аналіз архівних документів Державних архівів України та праць відомих істориків, які конкретизують саме діяльність яскравих представників французької нації на Півдні України – Рене

Осиповича Вассала та Карла Івановича Пот'є. В дослідженні виділяється їх роль у становленні та розвитку окремих галузей господарства.

Рене Осипович Вассал являється племінником та зятем відомого комерції радника Вільгельміна Рув'є, який починає свою діяльність ще на початку XIX століття. Р. Вассал завдяки підтримці В. Рув'є залучається до розведення меринів у регіоні: "В 1803 году, Французские эмигранты Рувье и Вассаль получили от правительства заимообразно 100 тысяч руб. ассигнациями, сорок тысяч десятин земли в углу Днепровского уезда на Тендре, казенный транспорт для перевозки овец из Испании морем, с обязательством завести на каждой десятине по одной Испанской овце и возвратити чрез десять лет весь капитал с процентами. Рувье выполнил все условия, заключенные с правительством: сто баранов лучшей мериносовой породы куплены были в Испании и привезены на казенном судне в Севастополь, зимовали в Бахчи-сараяе и потом на земли, нанятой близ Феодосии..." [1, с.155-156]. Таким чином, успішна спільна їх діяльність дозволила створити сприятливі умови для подальшої участі Рене Осиповича Вассала в розвитку вівчарства в регіоні.

В першій половині XIX століття російський уряд, який високо оцінив внесок француза в становлення вівчарства, надав йому значні земельні наділи на території Таврійської губернії. Архівні документи Державних архівів України підтверджують цей факт. Так, наприклад, Рене Осипович став власником земель села Софіївка Дніпровського повіту, про що свідчить повітовий землемір: "Указу Его императорского Величества Николая Павловича... сочинена межевая книга по Указу таврического губернского правления... по утверждени Днепровского уездного землемера Миковым... дачи бывшей пустоши Тофий, на которых ныне село Софиевка... во владении дворянина Рене Осиповича Вассала и сыновей его майора Евгения Вассала и прапорщика Александра... А Всего во всей окружной мере тысяч девять сот девяносто четыре десятины девять сот пятьдесят сажень. Азаисключением неудобных мест осталось одной удобной земли шесть тысяч девять сот тридцать девять десятин, тысяча четыреста девяносто пять шестых квадратных сажень..." [6, 11]. Також він володів землями урочищ Карабулат та Облої [8, 10]. Цей заможний іноземець володів земельними наділами на території Кримського півострова [12]. Таким чином, Рене Вассал став одним з найбільших землевласників Півдня України у зазначеному періоді. Відмітимо, що всі французькі аграрії отримували землі в прибережній зоні. Це давало можливість більш продуктивно розвивати вівчарство та виготовляти чисту вовну.

Сучасники описували, що Рене Осипович був власником підприємства, яке активно функціонувало в місті Херсоні в першій половині XIX століття: "Она устроена на большом острове, образуемом рукавами Днепра, и состоит из многих обширных деревянных зданий. В верхнем этаже работают женщины, которые расщипывают шерсть, уже вымывающую, и разбирают ее по сортам; в нижнем устроено множество чуланов, из которых в каждом хранится особый ряд шерсти. Здесь же находится пресс. Этим прессом уминаются тюки с шерстью. Он состоит из простого винта, поворачиваемого посредством горизонтальных рычагов, а потому далеко не представляет тех выгод, какие можно иметь с помощью гидравлического прессы..." [15].

Таким чином, Рене Вассал був одним з крупних землевласників та промисловців південного регіону. Він володів підприємствами та земельними наділами на території Таврійської губернії (в прибережній зоні Чорного моря), що давало йому можливість більш продуктивно розвивати таку галузь, як вівчарство.

Разом з Рене Осиповичем, велику роль в розвитку Північного Причорномор'я відіграв генерал Карл Іванович Пот'є, який займався культивуацією такого сільськогосподарської продукції як виноград. Французький мандрівник І.Х. Абантандон описав, що Пот'є мав у своїй власності великий сад в районі долини Ласпі на південному березі Кримського півострова, де він саме займався розведенням виноградників [25].

На території Дніпровського повіту Таврійської губернії він володів землями села Михайлівка [3]. В одному зі звітів контори землемірів Новоросійського та Бессарабського генерал губернаторства від 1835 року значилося з цього приводу: "... Генерал-лейтенант Карл Иванович Потье, от всех паспортов земель, как следует начало межи с смежной с левой стороны того ж уезда деревни Далматовки владение Далматовых... с другой стороны, которая купле во владении состоит дворянина Рене Осиповича сына Вассала межевого столба с признаками... дороги в села Кардашинки из Деревни Михайловка положено угодье и три камня... во всей окружной меже удобной и неудобной земли 6 тыс. 956 десятин, 1350 квадратных сажень... поселение состоит из 20 дворов... 116 душ... ..." [9, арк.1].

Також Карл Іванович в цей період став нащадком частини земель відомого французького комерції радника Вільгельміна Рув'є на острові Джарилгач: "... под песчаным местом тысяча девять сот сажень под болотом. Тысяча девять сот десятин тысяча шесть сот семдесят девять сажень под озерами и водоройнами двести семдесят шесть десятины девять сот шестдесят три сажени. В всего во всей окружной меже четыре тысячи сем сот пятьдесят две десятины сем сот сажень, азаисключением неудобных мест осталось одной удобной земли тысяча четырестасемдесят шесть десятин тысяч сот восемь сажень..." [7, арк.1]. Таким чином, цей заможний француз займає суттєве місце серед великих землевласників південних губерній України в першій половині XIX ст.

Крім цього генерал Пот'є, який був інженером, займався благоустроєм міст та державних установ Півдня України. Наприклад, в 1822 році він був призначений керівником будівництва карантинних та митних будівель, які повинні контролювати Керченську та Бузьку торгівлю [22]. Також Карл Іванович намагався займатися благоустроєм міста Одеса. Він надав спеціальний проект на розгляд російського уряду: "Инженер полковник Потье, употреблявший тогда все усилия к отысканию живых ключей для обогащения города пресною водою, хотя бы проведением ея из фонтанов, за городом находящихся, предполагал также устроить 50 деревянных мостов для соединения между собой кварталов во время сильной грязи..." [21, с. 248]. Але, на жаль, державна влада не схвалила цей план.

Таким чином, навітьши приклад діяльності двох відомих іноземних пересельців на Півдні України, можна констатувати, що внесок європейців був значний в економіці регіону. Проаналізувавши архівні документи та наукову літературу, можна виділити такі напрямки, в яких були зайняті Рене Осипович Вассал та Карл Іванович Пот'є: заснування великих землевласницьких поселень; розвиток підприємств з переробки вовни; культивування та вирощування виноградників; благоустрій окремих міст та державних установ.

Таким чином, представники Західної Європи відіграли значну роль у становленні та розвитку деяких галузей господарства. Їх залучали до вищезгаданих напрямків економіки, так як французи були в цих галузях професіоналами.

Джерела та література

1. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Том 11. Ч.2. Таврическая губерния. – СПб.: Типография Департамента Генерального Штаба, 1849. – 260 с.
2. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО). Ф.14., оп.1., Спр. 164. Арк. 4.
3. ДАХО. Ф. 14., оп. 2., Спр. 122. Арк.1.
4. ДАХО. Ф.14., оп.2., Спр.123. Арк.1-2.
5. ДАХО. Ф.14., оп.2., Спр.124. Арк.1-2,4,6.
6. ДАХО. Ф.14., оп.2., Спр.196. Арк.1.
7. ДАХО. Ф.302., оп.1., Спр.203. Арк.1.
8. ДАХО. Ф.302., оп.1. Спр.307. Арк.1.
9. ДАХО. Ф.302., оп.1. Спр.488. Арк.1.
10. ДАХО. Ф.302., оп.1. Спр.571. Арк.1.
11. ДАХО. Ф.302., оп.1., Спр.721. Арк.1.
12. ДАХО. Ф.302., оп.1. Спр.855. Арк.1.
13. Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма. 1825-1860 гг. – М.: Наука, 1981. – 216 с.
14. Іваненко О. А. Українсько-французькі зв'язки: наука, освіта, мистецтво (кінець XVIII – початок XX ст.). НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2009. – 320 с.
15. Машкін О. М. Іноземці в соціально-економічному житті України кінця XVIII - першої половини XIX ст. / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2008. – 450 с.
16. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. – 400 с.
17. Орлова З.С. Колекція документів з історії Херсонщини: Огляд фонду № 324 / Державний архів Херсонської області. – Херсон, 2007. – Бібліотечка архіву. – Вип.9. – 72 с.
18. Прошлое служит настоящему. Государственный архив Херсонской области / Составители А.А. Луганская, А.А. Михайлова, А.Н. Назарова, З.С. Орлова. – Херсон, 1991. – 72 с.
19. Сидорович Е.С. Російське законодавство щодо товарообміну з Францією через Чорноморські порти наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. // Культура народів Причорномор'я. – 2011. - № 216. – С. 147-151.
20. Сидорович Е. С. Французькі негодіанти в Чорном морі в кінці XVIII-першої половині XIX в. // Вопросы истории. – 2013. – № 6. – С. 153-160.
21. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы (1793-1823). – Одесса, 1837. – 297 с.
22. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. 1730-1823 гг. Ч. 2. 1796-1823 гг. – Одесса: Городская типография, 1838. – 349 с.
23. Фон-Резона А.К. Некрологи. Вассал В.Р. // Записки Одесского общества истории и древностей.– 1894. – Т.17 (Ч. 4.). – С. 9-11.
24. Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния. В 2-х частях. – Ч.2. – СПб.: Типография Калиновского, 1863. – 989 с.
25. Abontandon I.H. Guide du voyageur en Crimée. – Odessa: Imprimerie de la ville, 1834. – 392 p.
26. Demidoff A. Voyage dans la Russie meridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et le Moldavie en 1837. – Paris: Bourdin, 1840. – 625 p.

Сидорович Е. С. Європейці в економічній житті Юга України (на прикладі діяльності Р.О. Вассала і К.І. Пот'є).

В статті розглядається економічна діяльність Рене Осиповича Вассала і Карла Івановича Пот'є, як приклад впливу західноєвропейців на становлення і розвиток південних губерній України в першій половині XIX ст. В дослідженні аналізуються основні напрямки їх діяльності. Автор аргументує діяльність цих двох французів з допомогою малоизвестних архівних матеріалів і робіт вчених. Дане дослідження дозволяє створити повну картину вкладу Вассала і Пот'є в розвиток виноградарства і овцеводства, а також їх вплив на становлення будівельної сфери південної частини Російської імперії.

Ключові слова: французи, овцеводство, промисленник, землевладелец.

Sidorovich E. S. Europeans in the economic life of the South of Ukraine (on the example of activities of R.O. Vassal and K.I. Potier).

The article discusses the economic activity Rene Osipovich Vassal and Karl Ivanovich Potier, as an example of the influence of Western Europeans on the establishment and development of south province of Ukraine in the first half of XIX century. The study analyzes the main trends of their activities. The author explains the activities of these two Frenchmen using archival materials and little-known works of leading scientists. This study provides a complete picture of the contribution of Vassal and Potier in the development of viticulture and sheep, as well as their influence on the development of the construction sector the southwestern part of the Russian Empire.

Keywords: Frenchmen, sheep breeding, industrialist, landowner.